

Dr. Fr. Ilešič:

„Evropa z liro“.

Vodnikova „Ilirija oživljena“ ima eno roko oprto na Galijo, drugo pa podaja Grkom, leži v srcu Evrope in bo kdaj njen prstan. Tu imamo dve perzonifikaciji: Ilirijo in Evropo.

S to Vodnikovo alegorijo primerjam alegorijo Lj. Gaja v njegovem proglasu za „Danico Ilirsko“ 1836: „Europa prispodablja se sedečoj devojki, i u toj priliki s jednim pogledom vidimo, da ova devojka rukama derži jednu na tri ugle osnovanu liru, koja si na prsa naslanja . . . Ova Europe lira jest Iliria na tri ugle med Skadrom, Varnom i Beljakom osnovana . . .“

Na odvisnost Gajevo od Vodnika ni prav misliti. Tem verjetneje je, da oboje alegoriziranje izvira iz sličnih virov.

Zdi se mi, da so ti viri bili stari „poetični“ geografi. Zasledil sem jih pri češkem znanstveniku XVII. stoletja, Bohuslavu Balbinu.

Češki jezuit Bohuslav Balbin (1621–1688), najbolj znan po svoji energično pisani „Obrani slovanskega zlasti češkega jezika“, ki pa je mogla iziti prvič šele 1775, je med drugim izdal tudi delo „Miscellanea Historica regni Bohemiae“ itd. (1679). V začetku tega dela opisuje lego Češke ter pravi: (str. 2):

„Figuram quidam Chorographi circularem Bohemiae dederunt, inter eos Philippus Cluverius cum imaginem formosissimae Reginae Europae dedisset, ex Bohemia fecit umbilicum; Nostro, inquit, aevo quidam Geographi Europae feminae sedentis speciem tribuerunt, cuius caput Hispania, collum extrema Gallia, qua Pirenaeis subiacet montibus, pectus ipsa Gallia, brachia Italia ac Britannia, venter Germania, umbilicus Bohemia, reliquum corporis sub vestibus late circa sedem diffusis implent Norvegia, Dania, Svedia, Finnia, Livonia, Litvania, Prussia, Polonia, Ungaria, Slavonia, Croatia, Graecia, Dalmatia, Thracia, Servia, Bulgaria, Transilvania, Valachia, Moldavia, Tartaria Precopensis et Moskovia. Hactenus Cluverius... Henricus Bunting et ipse Europam Virginis instar depinxit; in cuius tamen corde Bohemiam locavit, quasi aureum Nummum aut Monile, quod Virgines ad Manillas vel ad cor gemmis ornatum gestare consueverunt; nec multum inde abludit magnus alioqui fabulator Aventinus: Bohemos, inquit, Hercynia Silva pro nativo muro in modum cordis citaraeque munivit.“

Geografi okoli l. 1600 so torej Evropo predstavljali kot sedečo ženo (kraljico), ki ji je glava Španija, roke Italija in Britanija, trebuh Germanija, popek Češka, ostale zemlje pa so nje široko padajoče krilo.

Po tej alegorični predstavi je prišla Ilirija res nekako v naročje Evrope. Ali ji je v naročju liro ugledal kdo pred Gajem, ali šele Gaj prvi, tega ne vem.

Filip Cluverius, ki se nanj sklicuje Balbinus, je živel od 1580 do 1623 (1622?), smatrati ga je za utemeljitelja zgodovinske geografije. Rodom iz Gdanskega — zato imenovan Dantiscus, je v mladih letih živel nekaj časa na poljskem dvoru. Radi študij je šel v Leyden, kjer se je po nasvetu Scaligerjevem posvetil geografiji. V letih 1607—1613 je potoval na Angleško, Francosko in v Italijo — znal je baje deset jezikov — ter je še mlad umrl v Leydenu. V tem-le mestu so izšla njegova geografska dela: „Germania antiqua“, „Italia antiqua“ itd., „De tribus Rheni alveis atque ostiis“. Splošno geografsko delo „Introductio in geographiam universam“ je izšlo šele po njegovi smrti (1624). To-le zadnje delo je slovelo po vsej zapadni Evropi ter veljalo ne le za glavni vir vse zanesljive geografske znanosti, ampak bilo sto let šolska učna knjiga.¹

Iz „Introdukcije“ se je napravil tudi posnetek pod naslovom „Epitome geographiae Cluverianae etc“, ki je l. 1723. izšla že v 6. izdanju. (Nürnberg.) V tej „Epitomi“ so kontinenti, oziroma nekatere dežele na dodanih zemljevidih v kotih prikazane tudi v alegoričnih slikah: Evropa na pr. je kraljica z žezlom v roki.

Cluverijeve Geografije so bile tudi pri nas — očitno — prav razširjene. V ljublj. licejski knjižnici je eksemplar nemške šolske priredbe Kluverijevega spisa („Gründliche Anweisung etc.) iz l. 1679, ki je bil nekdanj last samostana bosonogih avguštincev v Ljubljani, in istotako nemška priredba iz l. 1696 („Mundus Chartacaeus etc.“), ki jo je imel Fr. Bern. Taufreder s Turna („Weichselbach“). Cluverijevo „Introductio iz l. 1694. je imel stiški cistercianec Ivan Disma Floriančič „de Gruenfeld“.

Po tem se ni čuditi, da je že šola take alegorične misli mogla zasejati med mladino.

¹ Cluverijeva „Introductio“ se je rano prevedla v francoščino (1667) in v nemščino (1679, Nürnberg). Tudi v nemškem prevodu „ist die Schrift so reißend abgegangen als die Lateinisch- und Frantzösischen Editionen derselben“. Jaz sem rabil latinsko poznejše izdanje z naslovom: „Philippi Cluverii Introductio in omnem Geographiam veterem atque ab novam etc.“ (Wolffenbüttellae 1694).

M. Henrik Bunting, iz Hanovra doma, župnik v Grunaw na Brunšviškem, protestant (1545—1606), ki ga navaja Balbinus, je napisal: „Itinerarium sacrae scripturae, Das ist, ein Reisebuch über die gantze heilige Schrifft“ (2. izdanje v Vittenbergu 1588, predgovor pisan 1579). Delo je imelo namen, olajšati čitanje sv. pisma, ter je opisovalo vse kraje, koder so potovali ali hodili patriarhi, sodniki, kralji, proroki, Devica Marija, Jezus Kristus in Apostoli itd. „mit angehengten kurtzen Allegorien und geistlichen Bedeutungen“.

Prvi zemljevid te zanimive knjige nam prikazuje zemljo v obliki trolistne deteljice (Evropa in Azija, vsaka en list, pod njima sredi Afrika kot tretji list), in sicer v čast njegovega rojstnega mesta Hanovra, ki ima lepo trolistno deteljico v grbu. „Jedro tega trolistja je sveta dežela, v njej leži mesto Jeruzalem kakor sredi sveta. „Denn die stadt Jerusalem ist der rechte Kern des gantzen Erdbodens und Gott hat daselbst seine Kirchen hingesetzt gehabt, gleich als in das Mittel der Welt.“

Str. 7.: prvi del sveta je Evropa, „welche sich einer liegenden Jungfrauen vergleicht. Das Haupt ist Hispania, die Brust Frankreich, das Hertz Deutschland, der linke Arm Dänemark, der rechte Arm Welschland, ferner am Rocke findestu Griechenland, und hinden der Nachschweif am Rocke ist Liffland und Reussen.“

Str. 11.: „Folgt nun eine sehr schöne Taffel, darinnen das erste Theil der Welt, Europa genannt, in der Gestalt einer Jungfrawen hingebildet wird.“ Na strani 12. in 13. je ta slika sama, na strani 14. opis; Luzitanija je v kroni, desno uho je Aragonija, levo uho je Navarra; Alpe in Ren se kakor ogrlica okrog vratu „und der Behmer Walt zn sampt dem gantzen Königreich Behem ist wie ein Güldener Pfening, oder wie ein rundes Gehenge und Kleinoth, so an die Ketten des Reinstromes gehenget ist, durch die Mayn und den Hartzwalt, als durch güldene Glieder oder seidene Schürtzlein. Das rechte Hertze aber in dieser Europa ist das Edle Deutschland und insonderheit mein hertzliches Vaterland das Fürstenthumb Brunschweig“. Spređi na krilu je Peloponez in Grecija, desna noga je Carigrad, „der linke Fuß insonderheit ist das Land Reussen. Das Gebirg Albani (= Balkan) und das Wasser Danubius... sind gleich als lange Gürtel und Leibketten, die auf den Fuß herabhängen“.

Azija je upodobljena v obliki krilatega konja, Pegaza: gobec je Mala Azija, noge Arabija in Indija. Pod sliko: Jezus Christus

magnus ille Bellerophontes, omnium malorum occisor, accendens Pegasus, hoc est in Asiafontem doctrinae, periens Solymos vicit et chimaeram interfecit horrible monstrum . . .“

Kakor vidimo, je Bunting prav živahno alegoriziral. Ogrlica njegove Evrope je mogla dobiti miselno nadaljevanje v Vodnikovem „prstanu“.

Kje je Aventinus¹ Češko primerjal s kitaro, nisem mogel zaslediti, vsekakor pa njegova kitara živo spominja Gajeve lire.

Alegoriziranje Evrope samo pa sega daleč v stari vek. Cluverius sam poroča, da je geograf Strabo Evropi dal podobo z maja („Figuram universae Europae Strabo dedit Draconis, cuius caput Hispania, collum Gallia, corpus Germania, alae dextra laevaue Italia ac Cimbrica paeninsula . . .“)

Morda bi tu smeli končno opozoriti na staro mitologijo, ki ji je Evropa bila hči Oceana in Thetide ali hči tirskega kralja Agenorja. —

¹ Aventinus, pravzaprav Turmaier, je bil bavarski historiograf, 1477—1534. Napisal je „Chronico“ (1566) in „Annalium libros VII (1580). „Annales“, ki jih hrani ljublj. licejska knjižnica, so bile nekdanj last ljublj. škofa v Gornjem gradu.

Ivan Albreht:

Kako bi z vami šel . . .

Kako bi z vami šel, vi vsi, ki greste v svet s pojočim glasom,
ki v solnce gledate in ni presilna vam njega svetloba —
kako bi meril se z razkošnim vašim krasom
jaz, revež, v žalosti spočet,
bolnik sanjav, napol objet od smrti.

Pustite me, da ležem v jarek kraj poti, vodeče bogvekam!
Tam med cvetovi, ki bili so v popju strti,
tam druga si poiščem, ki kot jaz
obsojen je, kot jaz proklet . . .
In če ta drug je srce in ž njim duša moja,
pozdravi v jarku morda vas nekoč — poet.

